

טעמי מצוות – חלק א'

(חלק מהלימוד מבוסס על ספרו של הרב ישראל הס "בפקודה אלוקית")

נושא נוסף בו נעסוק בחוברת הקרובה הוא טעמי מצוות. האם אפשר לדעת מדוע הקדוש ברוך הוא רוצה שנקיים מצוות? מה היו כוונותיו כאשר ציווה אותנו על כשרות או על שבת?

כבר בחז"ל אנו מוצאים הסתייגות ממתן טעמים למצוות:

"ואמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם. כתיב: (דברים יז-יז) "לא ירבה לו נשים" אמר שלמה אני ארבה ולא אסור, וכתיב: (מלכים א יא-ד) ויהי לעת זקנת שלמה, נשיו הטו את לבבו". וכתיב (דברים יז-טז) "לא ירבה לו סוסים" ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב, וכתיב (מלכים א י-כט) ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו'".

(סנהדרין כ"א ע"ב)

הגמרא מלמדת אותנו שישנה סכנה בהתעסקות בטעמי מצוות שכן כאשר אתה חושף את הטעם, אתה מעביר את הקיום לשיקול הדעת האנושי שהוא לא אמין במיוחד, ואפילו שלמה הצדיק, והחכם מכל אדם, נכשל בשיקול הדעת בזה.

כמו כן ישנה הלכה המובאת במסכת ברכות פרק חמישי:

"האומר על קן צפור יגיעו רחמיך... (זאת אומרת שמנמק את מצוות שילוח הקן ברחמי הקדוש ברוך הוא על האם, שלא תראה כאשר נוטלים את ביציה או את אפרוחיה) משתקין אותו" ומסבירה שם הגמרא לפי אחת הדעות: "מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות".

(ברכות ל"ג ע"ב)

אף על פי כן אנו מוצאים גם דעה אחרת, והיא דעתו של רבי שמעון בר יוחאי, וכן מצינו במסכת בבא קמא (דף קטו ע"א):

"למימרא דרבי יהודה לא דריש טעמא דקרא ורבי שמעון דריש טעמא דקרא"

התוספות בגיטין מדגישים שמחלוקתם היא במקום שיש השלכות מעשיות. זאת אומרת שרבי שמעון דורש טעמי מצוות ולפי זה הוא אף קובע ומגדיר הלכות.

כמובן, בתקופת הראשונים אף אחד לא חשב לשנות הלכות על פי דרישת טעמיהן, והיה ברור שדבר זה ניתן לדיון רק על ידי תנאים סמוכים. עם זאת, דבר שכן נידון על ידי הראשונים הוא האם ראוי לעסוק בטעמי מצוות ברמה התיאורטית - לימודית.

שיטת הרמב"ם בטעמי מצוות - "מורה נבוכים" לעומת "היד החזקה"

נראה להלן שמדברי הרמב"ם ב"משנה תורה", שהוא ספר ההלכה שלו, נראה שלא נתן משקל לטעמי מצוות מבחינת הפסיקה המעשית, ולעומת זאת, בספר מורה נבוכים בחלקו השלישי הרמב"ם מרבה לעסוק בטעמי מצוות. בפרק ל"א הוא תוקף את הדעה שטעמי מצוות הוא דבר שאסור לעסוק בו, והוא אומר שכל המצוות באו על מנת לתקן ולכוון את האדם להשקפות נכונות, למידות ראויות או להנהיג חברה מתוקנת. לאחר הצהרה זו הרמב"ם מפרש כל מיני מצוות על דרך זו, והוא פותח בטעם עליו הוא חוזר פעמים רבות, שהרבה מן המצוות באו כדי לעקור עבודה זרה מישראל, ובענין זה הרמב"ם תולה את כל ענין הקרבנות. הוא אומר שהקרבנות באו על רקע התפוצה הרבה של העבודה זרה בזמנם, ומשום כך לא היה אפשרי לעקור מישראל את כל ענין הקרבנות שהורגלו אליו מעבודת האלילים, ולכן התורה ציוותה רק לעדן את ההרגל להקריב קרבנות על ידי ריכוז הקרבנות במקום אחד המיוחד לשם השם.

מחר נראה שבספרו ההלכתי 'משנה תורה' הסביר הרמב"ם בצורה שונה לחלוטין את ענין הקרבנות.